

Spesialistene på bondelandet – artikkel 1

Her følger et slags eksperiment. På Østigarn Åmot har vi funnet masse regnskapskvitteringer fra fjern og nær datert fra ca. 1900 til 1925. Mange av kvitteringene er fra lokale håndverkere, landhandlere og små bedrifter som har hatt tilhold her i Gjerdrum. Disse små «servicevirksomhetene» har i stor grad betjent den store bondebefolkningen, men de er altså eksempler på folk som sjøl har hatt sin hovedinntekt fra annen syssel enn å dyrke jorda. Det vi gjør i det følgende er å forsøke å gi litt kortfattet informasjon om virksomhetene knyttet til de enkelte kvitteringene. Teksten vises i to artikler. Den første omhandler bl.a. snekkere, smeder, sagbruk, meierier og møller.

Hans Thronsen - hjulmaker/snekker

Der bensinstasjonen nå ligger, lå småbruket Smedstuen Ask. Våningshuset lå helt inn mot krysset, mens låven lå nordafor. Her startet Hans Thronsen f.1865 tidlig på 1900-tallet opp snekkerverksted. Han tok på seg mange typer oppdrag, men viktig var å lage vognhjul, som smeden seinere kunne beslå. Reparasjon av hesteredskap var også viktig. Hans var gift m. Marie Olausdtr. f.1863 og bodde i 1920 bl.a. sammen med faren og pleiedattera Julie f.1908. Julie ble gift med Jens Strand fra Stange. Jens startet bilverksted i låven etter krigen. Neste generasjon, Hans Strand, kjøpte bilverkstedet til Braskerud på Hønsisletta på 1960-tallet. Husa på Smedstuen ble derimot fjernet for å gi plass til bensinstasjonen. Rundt 1970 var dette en «Gulfstasjon»; seinere Shell.

Ask den 1-3-1913

Regning

for *Herr Lensmand Laake*
fra *Hans Thronsen*

1912	Mai 11	for 1 set Trillehjul	26 00
"	"	" 1 Skekke	1 25
Juni 7	"	" 1 par Gjødeltjuehjul	2 00
November 2	"	" 2 Dragromler	2 00
"	"	" 1 Remskeive	2 00
			Kor. 43,25

Betalt
Hans Thronsen

Herman Baahus - snekker

Herman Olausen Baahus f.1879, fra Nannestad, bodde i 1920 på Bergvold ved Fjellgrinda sammen kona Pauline f.1874 og tre barn født mellom 1905 og 1912, og var oppgitt å være småbruker. Herman var også snekker, og har bl.a. lagd dører og vinduer. Men han har også reparert og bygd deler til f.eks. hestevogner. Det siste kan delvis ha vært i samarbeid med Hans Thronsen. Hans og Herman var nemlig svogere idet Hans var gift med Hermans søster Marie.

Marie og Herman hadde en sønn som het Hilmar, f.1912. Hilmar Baahus fikk i 1941 skilt ut ei tomt fra Smedstuen Ask. Her satte han opp snekkerverksted. Huset ligger der fortsatt; vegg i vegg med bensinstasjonen. Hilmar produserte hovedsakelig trapper, vinduer og dører og hadde flere ansatte.

Hilmar solgte i 1946 bedriften til Lyder Sørensen, som kom fra Borge i Lofoten. Lyder dreiv verkstedet til i 1958.

Bergvold den 28/3 1917

Regning

for *Herr Lensmand Laake*
fra *Herman Baahus*

januar 1917	gjort en fløstokimjette	1 00
	- komlet i et drag	1 00
	skekker til et drag	4 00
	et hjalkeverv	4 00
mars	en dør med beslag	18 00
	et vindue	6 00
	kjølt og falsc 9 bær	1 50
	polert et trappelunder	3 00
	gjort et gelender til vognen	4 00
	har arbeidet på Åmot	
	i 9 dager a kr 4 per dag	36 00
	Brent var arbeidet i 4	
	dager a kr 3,50 pr dag	14 00
	<i>Tilsammen</i> for	106 00

Betalt *Herman Baahus*

I 1958 kjøpte så mesterkunstforlaget bedriften. De dreiv stort med reproduksjoner av kjente kunstmalerier, og produserte det som skulle til av rammer o.l. i lokalene. I 1965 overtok Dreyer forlag virksomheten med Kåre Haraldsen som ansatt sjef. I 1989 ble så bygget oppkjøpt av Villy Løvstad, som i flere år hadde fargehandel i lokalene. Det har også vært videoutleie, kebabkiosk mm. i bygget.

(Ole) Karelius Hellen-sagbruk/frøenseri

Karelius Hellen (1858-1926) bodde i Hellen på sørsida av fossen på et bruk fradelt Kråkvål. Han var gift med Lina Olsd. (1855-1930) fra Hønsi. De fikk 9 unger der særlig sønnen Jacob (f.1883) er kjent fordi han startet mek. verksted på Kløfta.

I Hellen ble det i Karelius' tid satt opp både nye hus på eiendommen, og han bygde dessuten med utgangspunkt i Hellenfossen et sagbruk og et frøenseri. Kvittringen viser dette. Hellen var også det første stedet i Gjerdrum der det ble innlagt elektrisk lys, noe nok Jac. hadde hovedansvaret for.

Alle hus og anlegg ble rasert av leirskredet i 1924. Sønnen Helge (f.1892) satte likevel opp et nytt frøenseri i 1927.

Helge solgte eiendommen i 1959 til Gjerdrum kommune. Det er dette arealet som ble utgangspunktet for industrifeltet i Hellen.

Hellen den 2-9-1919

Hr. Levman Laake

fra

HELLEN BRUK.

Agostus 1917		
100 St Bar 9/4		11.80
177 - " 11		19.44
4 - Legter 4		2.16
9 - Spikerlag 9		2.81
454 - " 4		18.16
223 - " 4		8.92
30 - Bar 7		2.10
Gammelt 12 1/2 tinn	7.400	50.00
Bensett 140 kg fôr 9/10		14.00
" 54 " 9/15		8.25
" 104 " 9/15		26.24
		<u>160.34</u>

betalt
1907/10/18

Ole Aamodt (Rud) - sagbruk

hadde sitt sagbruk et stykke opp i Horkafossen, men på nedsida av dagens Fjellvegen. Ole Jensen Aamodt f.1854 var fra Vestigarn Åmot, men var gift med Boel f.1857 som var fra Rud. De dreiv gardsbruket på Rud. Det mindre bruket Hermanstua var blitt fradelt tidligere, men så tillagt hovedbruket igjen i 1878. Det var her ved det noen kaller Hermanstufossen at sagbruket ble etablert. Saga ble drevet med vasskraft, og det oppsto litt komplikasjoner særlig da Gjermå elektrisitetsverk etablerte kraftstasjon litt lenger ned i fossen. Det er usikkert når saga ble nedlagt, men den ble antakelig utkonkurrert av allmenningas nye sagbruk på Harasletta.

Seinere (1924) overtok sønnen Isak (f.1878) Hermanstua. Derav navnet «Isakjordet».

Rud den 24 Oktober 1918

REGNING

for Hr. Levman Laake

fra O. Aamodt for Sagbruk

1917			
Agust 31	Tønner 27.2 x 4.00 = 1/4		8 67
Septbr 14	" 1.8 " " = "		6 66
Oktober 9	" 1.10 " 5.00 = "		9 17
" 11	" 1.1 " " = "		5 42
" 15	" 6-9 " " = "		3 75
" 18	Klodd endel Planter		2 00
1918			
Juni 13	Solf Bank Li Hjør fely		10 00
	Tilsum		<u>45 67</u>

betalt
O. Aamodt

Gjerdrum Allmenning

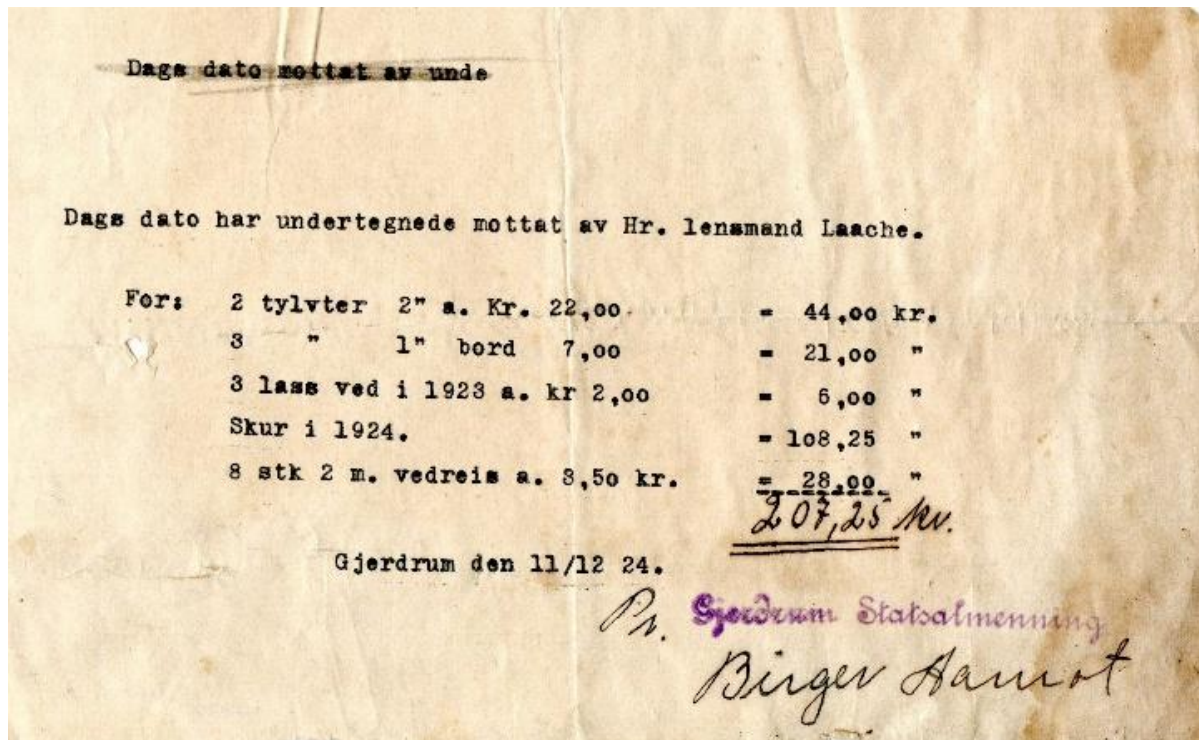
Fra gammelt av var det slik at bøndene sjøl hentet tømmeret de trengte i allmenninga. Fra midt på 1800-tallet ble det et system der en måtte få utvist tømmeret først. Tømmeret ble blinket av oppsynet, og deretter hogg bonden sjøl. En ansatt oppsynsmann tok seg av utvisinga.

Kvitteringa her er fra 1924. Etter den lange fredningstida på 1800-tallet, ble det utover på 1900-tallet så mye hogstmodent tømmer at det oversteig bygdas eget behov for tømmer. I 1917 investerte derfor allmenninga i et lokomobildrevet sagbruk som ble satt opp på Ask. I 1923 ble så sagbruket flyttet til Harasletta der det etterpå var sagbruksdrift til midt på 1970-tallet.

På kvitteringa under er det betalt for flere ting. Det er kjøpt ferdig plank og bord. Det er videre kjøpt ved og vedreis og det betalt for skur av «sjølhogg» tømmer.

Obs.: En regnet både tømmer og plank i tylvter. En tylvt totoms plank er altså 12 planker. Et vedreis skulle inneholde stokker med ved korslagt i rotenden, minst 3 meter lange og minst 5 cm. i diameter i toppen. Dessuten skulle reiset være minst 1 meter høyt i korset.

Vi ser at kvitteringa er undertegnet av oppsynsmann/skogvokter i allmenninga, Birger Aamodt. Birger var født i 1899 og kom fra bruket Spenningen ved Bekkeberget. (Faren var organist i kirkene; noe også broren Ole ble.) Birger må ha tiltrådt stillingen omkring 1920, og han hadde den til i 1937 da han døde.



Nils (Gustavsen) Aamodt – torvstrøprod.

Av de mer «sære» syslene var det å jobbe med å skjære torv. Nils Aamodt f.1887 bodde på småbruket Haga under Vestigarn Åmot og var gift med Birgitte Brodahl f.1885. Haga er nabo til Horka og Horkafossen. Faren til Nils hadde vært skomaker attåt småbruket.

Som kvitteringa her viser, begynte Nils virksomheten med å skjære og tørke torv allerede i 1913. Dette var et svært hardt og fysisk arbeid som pågikk sommerstid. Salget av den ferdig tørkede torva skjedde derimot på vinterstid da det var sledeføre. Kjøperne var bønder i bygda. De brukte torva til strø for husdyra og til jordforbedring.

Kvitteringa viser at 1 m³ torvstrø vinteren 1913/14 kostet 1 krone og 20 øre. Les historielagets artikler eller plakaten på Breimåsan om denne type virksomhet. Tenk deretter på hvor mye slit det lå bak å produsere 1 m³ torvstrø!

Namodt, 14/3 1913

Karl A. Laake.

28 mai 1912, 16 1/2 m Torvstrø a 7 kr 16.50

31-10 — 4 1/2 m a 1.20 kr pr m

30-11 — 5 — — 25.20

6-12 — 5 — —

13-1-1913 1 1/2 — —

6-3 — 5 — —

Maaen kr 41.70

hvert i det for torvstrø 1911.

682 m³ a 70 ø

34.10

7.60

Solgt den 10/3-13

Nils. Namodt

Døhlen Teglverk

lå ikke i Gjerdrum, men på Døli rett på andre sida av grensa til Holter. Teglverket hadde sikkert minst like mange kunder i Gjerdrum som i Holter.

I 1875 kjøpte Laurits Johannesen (1846-1917) plassen Fredrikstua på Døli Holter. Laurits var murer, men kjøpte i 1885 til eiendommen 20 mål ekstra jord og startet teglverk basert på leire fra området. I 1908 ble eiendommen overdratt til sønnen Herman (f.1881), som har signert kvitteringen her. I dette tilfellet er det kjøpt mønepanner, men vi ser at vareutvalget også inneholdt vanlig takstein, murstein og dreneringsrør i tegl.

Verket hadde flere ansatte, men ble nedlagt etter at det brant i 1960.

No. 89 REGNING

fra Døhlen Teglverk, Holter

— H. DØHLEN —

for Herr Laurits Johannesen Karl A. Laake

BETINGELSER: Pr. 30 dage 5 %. Efter 3 mdr. beregnes 6 % renter.

An.			
	1ma Taksten à		
	2da — —		
24/8-16	120 Mønepander	7/20	24.00
	1ma Mursten	13/11-16	
	2da — —		
	2 1/2 " Rør		Herman Døhlen
	2 " — —		
	1 1/2 " — —		

Kristian Brodal – smed på Ask

Kristian Brodal (f.1880) dreiv som smed på stedet som var kalt Askvold til i 1919. Stedet ligger ved veikrysset der dagens Gjerivegen tar av. Ved folketellinga i 1910 titulerte han seg som smedmester, og han hadde også to smedvenner og en lærling boende hos seg. Her bodde også kona (dattera til mølleren) Helga f.1891 i Ullensaker og ei datter og et pleiebarn.

Kristians virksomhet rettet seg nok hovedsakelig mot landbruket i bygda. Det gikk mye i skoining av hester og reparasjon av hesteredskap. Å beslå vognhjul som Hans Thronsen hadde lagd, var nok også viktig. Når vognhjul skulle beslås måtte et nøyaktig tilmålt beslag formes i en ring og varmes opp. Deretter ble det lagt utpå «vognhjulsfelgen» og avkjølt slik at det krøyp seg fast.

Ved folketellinga i 1920 bodde Kristian i Toftesgt.37 og oppga å drive «tobak- og cigarforretning». Han bodde der sammen med kona og to døtre. Seinere gikk han over til å drive to mjølkebutikker.

Det var en smed på stedet enda tidligere. Dette var Peder Halvorsen f.1866 i Nittedal. Han var den som hadde lært Kristian smedfaget.

Ask den 10. juli 1919.

REGNING

for Herr Leisem. Laache.

fra Smed Mr. Brodal.

Mai	7.	9 vindhaker og	12.00
"	"	1 sko	1.25
"	15.	14 vindhaker	17.00
"	16.	nye 1 jernvår	1.00
"	26.	3 staller	5.00
"	27.	2 heste	11.00
Juni	3.	1 " 1 ny sko	6.75
"	5.	3 sko	4.25
"	6.	nye 1 vogn	6.00
"	17.	3 sko	4.50
"	19.	1 hest og nye 1 vogn	9.00
"	27.	6 kvauper, 2 kverker, 2 staller	
"	"	og 1 kass.	7.00
"	"	1 sko	1.25
			Kv. 86.00

Betalt.
Mr. Brodal.

Edvard Martin Larsen – smed på Ask

var født 1874 i Kristiania. Han hadde etablert eget verksted i Trondhjemsveien 100 der han hadde tilhold til i 1919. Så flyttet han av ukjent årsak virksomheten til Gjerdrum, og overtok lokalene på Askvold, som Kristian Brodal tidligere hadde brukt. I 1920 bodde han der med kona Helmine f.1878 og smedlærlingen Eugen Antonius Pedersen f.1903.

Som det framgår av regninga kalte han seg vogn- og beslagssmed, og dreiv ei allsidig smie.

Edvard var antakelig i Gjerdrum i bare 2-3 år. Han dro tilbake til byen og er f.eks. i adr.-boka for Oslo 1929 oppført som smed i Hammerfestgt.14.

Gjerdrum
Kristiania den 12. Januar 1920

Herr Laake Lemmand

E. LARSEN

VOGN- & BESLAGSMEDIE

Ask. TRONDHJEMSVEIEN 100-B. Gjerdrum

Mai	6.	Trondhjul	Kr. 130.30
13.		4 amblyt sko	6.00
"		1 smeltetjære gaarkjølet beslag kring	-
"		jernplater 2 og 1/2 stikker 2 kverker 1 hest	11.50
"		2 jernvåringar amblyt	5.00
"		2 nye navinger 2 amblyt	2.50
"		1 stallebar gaarkjølet beslag	-
"		2 nye jernvåringar 2 gangjern	12.00
17.		1 amblyt sko	1.50
19.		6 nye 2 amblyt sko og band	22.00
"		2 nye samvirkemaler med ringe	4.00
28.		1 ny selvkemper	0.50
Juni	4.	1 hest bandet	1.00
"		2 nøgler i sk. stidring	0.50
"		2 jern gjall og 2 nye skruer fra gjallsteden	3.50
11.		2 nye 2 amblyt sko	9.50
12.		1 hest bandet	1.00
13.		2 nye kaskelkemper med sultler	2.00
Juli	4.	2 nye jernvår	14.00
13.		1 sko bandet	1.00
"		jernut paa bryverdragt gjalt skand	-
"		2 nye skruer 4 nøgler	5.00
August	5.	1 ny sko	3.00
8.		1 kurbjern gaarkjølet i bygnen der og gaarkjølet	4.50
9.		1 doringgjalt gaarkjølet beslag	5.00
10.		1 hest bandet og splint 1 hest i fjern	1.20

Hans Kristiansen Enger - hjulmaker

Hans Enger var gjerdrumsokning, født i 1884. I folketellinga i 1920 titulerte han seg som «snekker og hjulmaker». Han dreiv altså omtrent samme type virksomhet som Hans Thronsen gjorde på Ask, og akkurat som på Ask samarbeidet vognmakeren og smeden med hverandre. Forskjellen var at Engers verksted lå ved Gjerimeieriet i stedet for Ask.

Hans var gift med Helga Hansen f.1878, også fra Gjerdrum. De hadde 3 sønner. En av dem, Reidar, har kvittert her. Eiendommen familien bodde på het Fagerli, og lå 50 meter sør for vegkrysset i retning Ask.

Gjerdrum 11-9-24

for		Regning	
Fr		Lensmarck Laacke	
		Hans Enger	
1925			
Mars 19	1 bogtre		1 50
1924			
februar 2	rep. gjeldning		5 00
			6 50
			kr 6,50 mat. kal.
			betalt
			Reidar Enger.

Lambert Gustavsen - rutebileier

Lambert Gustavson var født i 1897 i Älvsborgs Len i Sverige. Han kom til Gjerdrum i 1916 da han fikk jobb som gårdsgutt på Kokstad. I 1924 ble hans anbud om å kjøre mjølk med lastebil til Oslo for Åmot meieri antatt. For meieriet ble dette svært arbeidsbesparende i forhold til å kjøre mjølka med hest til togstasjonen på Kløfta.

I løpet av få år utviklet Lamberts virksomhet seg. Han fikk konsesjon på rutebiltrafikk med både folk og gods. Han måtte derfor ansatte flere sjåførere, og hadde på det meste 5-6 ansatte, 3 busser og en lastebil. Rutebilselskapet var i drift til 1962 da det gikk inn i Romerike Busstrafikk.

På denne regninga fra 1931 er det fakturert flere ting. Det meste dreier seg om frakt; bl.a. av fôrblandinger til dyra. Men han har tydeligvis også gjort ærend i byen og lagt ut for bl.a. dekk, skruer og fisk. Vi ser også oppført 26. april «Krist(offe) 1 Oslostur» 2,25. Hva han har trukket i fra for nederst på regninga, har ikke latt seg tolke.

Gjerdrum den 15/5. 1931

		Regning	
		Hr. Hr. Laacke	
		L. Lambertsen	
Ap	17	2 Fôrbl.	20 30
-	17	frakt	- 1 00
-	21	2 Fôrbl.	20 30
-	21	frakt	- 1 00
-	26	Krist / Oslostur	2 25
-	28	8 grunn + løn	5 00
-	29	1 dekk	10 00
-	29	3 skruer	- 2 25
Mai	9	Fraktor 285 kg	- 2 00
Mai	5	3 kg fisk	3 30
			<u>67 40</u>
		- 9 1/2 Sma	2 2 80
		a 2 40	<u>44 60</u>
			<u>44 60</u>
			Betalt
			15/5. 31.
			L. Lambertsen

Gjerdrum Meieri

Det var 5 mjølkemottak/meierier i Gjerdrum i perioden fra ca. 1895 til 1955. Tre av disse: Åmot, Kjærstad og Sandum meierier var hele tida ganske reine mjølkemottak der poenget var å få mjølka raskt og rimelig nedkjølt og sendt til konsummarkedet i Oslo. Her hadde de leveringskontrakter med større «mjølkegrossister» som foredlet eller solgte mjølka i byen. De to største meieriene, Gjerdrum og Hønsen, hadde også slike avtaler. Men på begge disse to var det i noen perioder også litt produksjon av ost og smør.

Kvitteringa her er fra Gjerimeieriet 1913. I 1907 hadde meieriet kjøpt egen separator og mjølkevekt, og deretter former for produksjon av gaudaost. Meieriet åpnet så for at folk som ikke sjøl var leverandører kunne kjøpe mjølkeprodukter på meieriet. I 1912 forteller meieriets protokoller at de ystet 25.510 liter mjølk og kjernet 2.500 liter fløte. Dette er nok årsaken til at Karl Laache, som sjøl var leverandør på Åmot meieri, stakk innom på Gjeri av og til og kjøpte smør.

Åmot Meieris Innkjøpslag

På alle de små grendemeieriene oppsto det ganske tidlig på 1900-tallet lokale innkjøpslag. Det ble gjort felles bestillinger av driftsmidler bøndene trengte, og det ble organisert frakt. Bokføringa blei gjerne gjort av meiersken/meieribestyreren basert på provisjon av omsetningen. Slik kunne en oppnå lavere kostnader på mjøl, gjødsel og annet.

Åmot meieris innkjøpslag holdt til på Åmotmeieriet i Vestbygda. I 1924 lå dette anlegget rett sør for Vestbyskolen. Her ser vi det er kjøpt inn ulike typer fôrmjøl, som antakelig er blitt levert med tog på Kløfta. Forretningsføreren Anders Vamsæter har også i samme slengen tatt med bedekningsavgift for 3 kuer i den lokale okseholdsforeningen.

I 1967 gikk innkjøpslagene i de 5 kretsene sammen og dannet Gjerdrum Innkjøpslag, som fortsatt er i virksomhet og nå har adresse på Gauterud.

Telefon _____ Kløften den 14/1-1913

Hon. Lensmand Laache

til

Gjerdrum Meieri.

1912

					Debet.
Jan.	20	ku.	3,5 kg. smør	3,35	8 23
Juni	17	"	2 "	2,10	4 20
Septbr.	14	"	1,5 "	2,25	3 38
Oktober	12	"	1,5 "	2,10	3 15
					18 96
					9 20

Betalt

Gjerdrum Meieri

7 Karer Laage & Ben

Vestby den 12^{te} juli 1924

REGNING

Hr. Lensmand Laache

til Åmot meieris Innkjøpslag

Mottak på Kløfta 24/6	2 sf. Forblann over 2. a 22.00	45.10
"	1 " Mais 1/1	32.00
"	1 " Høvismel	24.00
"	1 " Sennel	28.50
Jernbane & bilfrakt		6.70
Sum kr		136.30
For 3 legnede kuer i Okseholdsforening		
Augus	u 7kr 5.00	15.00
Sept	7kr	15.00

Betalt 18-7-24

A. Vamsæter

Teksten i denne artikkelen er stort sett bare faktaopplysninger, og kan nok innimellom kritiseres for dårlig norsk. Av plasshensyn er det tatt med få referanser. Mange opplysninger er hentet fra bygdebøker og folketellinger, og dessuten fra tidligere artikler som allerede ligger på historielagets hjemmeside. Noe er også basert på muntlige kilder. Det kan derfor være at tekstene inneholder feil eller misforståelser. Hvis noen som leser dette skulle oppdage feil og unøyaktigheter, er det flott hvis historielaget får tilbakemelding om dette, slik at vi kan rette. Det kan jo være at noen også har tilleggsopplysninger?

Vi tenker også at det kunne vært moro å komplettere teksten med foto av de omtalte personene eller fra virksomheten deres. Er det noen som har slike foto? I så fall hadde det vært fint om historielaget kunne fått dem til sitt fotoarkiv. Send evt. en melding på historielagets kontaktside på hjemmesida www.gjerdrumhistorielag.no/ under fana «Om historielaget» og «Kontakt oss».

Artikkel 2 inneholder litt opplysninger fra samme tidsperiode om landhandlere, skreddere o.l. Dessuten Gjermaa electrisitetsverk. (Begge artikler legges ut samtidig.)

Østigarn Åmot mars 2026

Tor Laache Terje Brodal